

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.71

Кожухов Д.Л.¹,

Орлова В.О.², канд. екон. наук, проф.

1 – Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Донецьк, Україна, e-mail: kashmir8@rambler.ru

2 – Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Донецьк, Україна, e-mail: mybanket@ya.ru

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Kozhukhov D.L.¹,

Orlova V.O.², Cand. Sci. (Ekon.), Prof.

1 – Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhayilo Tugan-Baranovsky, Donetsk, Ukraine, e-mail: kashmir8@rambler.ru

2 – Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhayilo Tugan-Baranovsky, Donetsk, Ukraine, e-mail: mybanket@ya.ru

THE WAYS TO IMPROVE THE DEPOSIT GUARANTEE SYSTEM IN THE MODERN CONTEXT

Мета. Мета статті полягає в розвитку концептуальних основ системи гарантування вкладів в Україні щодо вдосконалення в сучасних умовах через порівняння зарубіжного досвіду та системи гарантування банківських вкладів в Україні в межах чинного законодавства.

Методика. У процесі дослідження використано: методи теоретичного узагальнення та порівняння, нормативний, аналізу й синтезу.

Результати. На підставі проведеного дослідження запропоновано науково-методичний підхід, що дозволяє вдосконалити системи гарантування вкладів шляхом упровадження диференційованого регулярного збору залежно від значення інтегрального показника фінансової стійкості банку та нової системи виплат у режимі реального часу із застосуванням інструментів Національної системи масових електронних платежів, введення обов'язкових виплат гарантованих сум із Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, починаючи з моменту, коли банк, порушуючи умови договору, певний час затримує виплату коштів вкладнику (в окремих випадках – із моменту запровадження тимчасової адміністрації).

Наукова новизна. Незважаючи на певні успіхи чинної системи гарантування вкладів в Україні, не відбулося суттєвого зміцнення довіри населення до банківських установ через низку недоліків, пов'язаних з недостатнім фінансуванням Фонду та нераціональним використанням вже акумульованих коштів.

Практична значущість. Отримані результати спрямовані на визначення та виправлення наявних недоліків системи гарантування вкладів: страховий захист вкладів лише фізичних осіб довести до поширення на вклади фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності.

ті та юридичних осіб, які належать до підприємств малого бізнесу; невчасну подачу інформації стосовно ліквідації певного банку треба довести до розробки програми інформування населення в надзвичайних ситуаціях.

Ключові слова: гарантування вкладів (депозитів), система гарантування вкладів, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, капіталізація, ресурси, кошти, банківська система.

Гарантування вкладів (депозитів) є однією зі складових гарантії фінансової стабільності банківського сектору економіки. Система страхування депозитів повинна захищати не тільки кошти вкладників, а й сприяти роботі з проблемними банками й таким чином запобігати виникненню кризових ситуацій. Гарантування вкладів – це один з компонентів системи фінансової та економічної безпеки, яка передбачає також розвинуту систему ризик-менеджменту у кредитних установах, стабільне макроекономічне середовище, ефективну грошово-кредитну політику тощо [1].

Дослідженням питання функціонування ефективної системи страхування депозитів присвячені праці таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як Г. Десмонд, Р. Келі, П. Роуз, К. Гавальд, Ж. Стуфле, К. Гейгер, Ж. Сабурен, О. Анікін, В. Виноградов, А. Вишневський, О. Бакун, С. Тігіпко, О. Ішенко, С. Аржевітін, С. Безвух, Л. Волощенко, Н. Горбач, З. Сороківська, В. Базилевич, С. Волосович, М. Алексеєнко, В. Жупанін, Т. Мазур.

Системи гарантування вкладів існують у більше ніж 70 країнах світу. Умовно їх можна поділити на два види: американську та німецьку. Американська система гарантування вкладів передбачає створення особливого державного органу, діяльність якого фінансується спільно банками та державою. При цьому всі банки зобов'язані брати участь в гарантуванні вкладів [2]. Подібна модель застосовується в США, Канаді, Великобританії, Японії. За німецькою моделлю системою гарантування вкладів керують асоціації банків, участь банків у цій системі є добровільною, а державного фінансування немає. Німецька модель гарантування вкладів застосовується у Франції, Швейцарії, Нідерландах. Зазначимо, що в межах Євросоюзу функціонування системи гарантування депозитів є обов'язковим для всіх його держав-членів, починаючи з 1994 р., коли була прийнята Директива 94/19/ЄС «Щодо схем гарантування депозитів». Згідно з її вимогами кожна держава – член Європейського Союзу створює, офіційно визнає та контролює на своїй території одну чи кілька систем гарантування депозитів [3].

З огляду на світовий досвід в Україні у 1999 р. була створена спеціалізована державна установа – Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (надалі Фонд), яка досягла певних успіхів у зміцненні довіри до банків у період економічного зростання. Першим випробуванням надійності цієї системи стала масштабна банківська криза 2008-2009 рр., яку, судячи з результатів кризи, вона не витримала. За короткий період функціонування Фонд просто фізично не міг накопичити до початку кризи достатніх коштів, тим більше, що вже з 2001 р. розпочав повертати вклади тодішніх збанкрутілих банків «Слов'янський» (2001 р.), «Україна» (2001 р.), «ОЛБанк» (2003 р.), «Наш банк» (2003 р.) та ін. За даними Рахункової палати, протягом 1999-2007 рр. в Україні було ліквідовано 10 бан-

ків, у результаті чого 247 тис. вкладників цих банків було виплачено компенсацій на загальну суму 319 млн грн [4]. Кількість банків, за вкладами яких здійснювалися виплати, різко зросла. Загроза нависла над усіма банківськими установами, особливо над банками з національним капіталом, що в багато разів збільшило потребу у відшкодуванні вкладів з ресурсів Фонду. Виникла серйозна диспропорція між фінансовим потенціалом Фонду і новими загрозами, які виникли перед вкладниками банків. Особливі труднощі були зумовлені тим, що банкрутство загрожувало і найбільшим банкам, обсяги вкладів кожного з яких значно перевищували ресурси Фонду [5].

Покращити ситуацію чи навіть нормалізувати її можна було наданням адекватної фінансової допомоги Фонду з боку Кабінету Міністрів України та НБУ. Разове вливання у Фонд 30-50 млрд грн додаткових коштів істотно заспокоїло б панічні настрої вкладників і зменшило б їх тиск на всі банки, що оздоровило б ситуацію в банківській системі в цілому. Проте уряд і НБУ пішли іншим шляхом, вирішивши надавати пряму допомогу окремим банкам, минаючи Фонд гарантування, – через рефінансування окремих банків (НБУ) та рекапіталізацію вибраних банків. На цьому шляху були витрачені значно більші кошти (близько 100 млрд грн рефінансування і 17 млрд грн рекапіталізації, з яких на «Родовідбанк» пішло понад 8,4 млрд грн, «Укргазбанк» – 5 млрд і близько 3,6 млрд – на банк «Київ»).

Але ефект від цих заходів виявився значно меншим, ніж якби вони були витрачені на підтримку Фонду гарантування. Адже ці заходи дали можливість задовольнити вимоги (а не заспокоїти) лише окремих кредиторів (в основному іноземних) окремих банків (переважно великих) і вкладників трьох рекапіталізованих банків. Усі інші кредитори та вкладники (а їх переважна більшість) нічого не одержали та стали ще більше турбуватися про свої кошти. І не безпідставно: дехто з них не одержав своїх коштів з банків і на середину 2011 р. НБУ, по суті, покриває такі банки, не оголошуючи їх банкрутами, щоб не витрачати мізерні кошти Фонду гарантування. Оцінюючи в цілому такі дії уряду та НБУ, слід відзначити не тільки неефективне використання величезних коштів, а й явну недооцінку (чи ігнорування) ролі Фонду гарантування вкладів у стабілізації банківської системи, що матиме довготривалі негативні наслідки.

Спробою послабити ці наслідки були істотні зміни в системі гарантування вкладів, передбачені прийнятим 23 лют. 2012 р. Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» № 4452-УІ. До негативних особливостей закону слід віднести й таке:

- не знайдено ефективних джерел збільшення обсягу коштів Фонду і він мало чим відрізнятиметься від докризового періоду;

- не визначено критерію оптимального обсягу ресурсів Фонду та ін. Незважаючи на те, що реформування вітчизняної системи гарантування вкладів фізичних осіб розпочалося, вважаємо, що воно має певні недоліки, які потрібно усунути до завершення визначеного в законі терміну реалізації передбачених заходів [6].

По-перше, створення умов для покращення іміджу банківської системи та формування ефективної системи гарантування вкладів має стати одним із важ-

ливих завдань державного управління. Для уникнення негативних наслідків упровадження суперечливих новацій у подальшому потрібні ґрунтовні обговорення шляхів їх реалізації та прийняття відповідних рішень.

По-друге, розширення повноважень Фонду не повинне призвести до зменшення відповідальності уряду та НБУ за збільшення загального фінансування Фонду, у зв'язку з чим потрібно розширити їх участь у формуванні статутного капіталу Фонду та кредитуванні його поточних потреб.

По-третє, збільшення відрахувань до Фонду можна досягти шляхом запровадження диференційованої системи внесків, яка має таку схему: чим ризикованішою є діяльність банківської установи, тим більша імовірність виникнення у неї проблем із виконанням зобов'язань перед вкладниками і, відповідно, тим більший відсоток від суми вкладів такі банки повинні відраховувати до Фонду. Не виключається і можливість підвищення початкового збору з банків-учасників, який нині становить 1% від статутного капіталу банку. Зазначимо, що запровадження диференційованої суми відшкодування вкладів і диференційованого регулярного збору дасть змогу значно збільшити фінансові ресурси Фонду. Це, у свою чергу, може призвести до розробки процедур гарантування вкладів не тільки фізичних осіб, а й, наприклад, фізичних осіб-суб'єктів підприємницької діяльності та юридичних осіб, які відносяться до малого бізнесу.

Загальна сума коштів, що акумульовані Фондом, станом на 1 черв. 2012 р. складає 5671,1 млн грн. Як видно з таблиці 1, протягом 2012 р. відбувалося збільшення суми вкладів. Незважаючи на зменшення кількості вкладників у літній період, середній розмір вкладу на одну фізичну особу мав тенденцію зростання, що говорить про покращення ставлення населення до фінансових установ у звітний період.

Таблиця 1 – Дані про вклади фізичних осіб в учасниках Фонду гарантування вкладів фізичних осіб протягом 2012 р.

Дата	Сума вкладів фізичних осіб, млрд грн	Кількість вкладників, млн осіб	Середній розмір вкладу, грн	Процент покриття кількості вкладників, %
1 січ. 2012 р.	282,6	35	8 072	99,2
1 квіт. 2012 р.	300,9	37,2	8 098	99,2
1 лип. 2012 р.	310,9	34,3	9 068	99,1
1 жовт. 2012 р.	323,2	36,5	8 854	99,4

На сьогодні, кожному вкладнику банку Фонд гарантує відшкодування коштів за його вкладом і відшкодовує кошти в розмірі вкладу, включаючи відсотки, у розмірі загальної суми вкладів, але не більше 200 тис. грн. Фонд гарантує кошти в готівковій і безготівковій формі у валюті України або іноземній валюті, розміщені вкладниками на умовах договору банківського вкладу, банківського рахунку або шляхом оформлення іменного депозитного сертифіката. Виплати гарантованої суми здійснюється Фондом у національній валюті України. Фонд здійснює виплати відшкодування вкладникам 22 банків [7]. Сума від-

шкодувань протягом січня-листопада 2012 р. склала 511,3 млн грн, що відображено в таблиці 2.

Таблиця 2 – Статистика виплат вкладникам гарантованих сум відшкодувань

Виплати гарантованих сум відшкодувань	Дані про отримання відшкодувань вкладниками банків, виплати по яких Фондом завершені	Дані станом на 1 груд. 2012 р. про отримання відшкодувань вкладниками банків, виплати по яких Фондом здійснюються	Виплати відшкодувань протягом січня-листопада 2012 р.	у тому числі по кварталах		
				I кв.	II кв.	III кв.
Кількість банків, по яких здійснюються виплати	10	22	22	18	20	21
Кількість вкладників, що отримали відшкодування, осіб	247 131	120 466	14 848	739	1 718	2 271
Сума відшкодування, млн грн	326,6	4 308,6	511,3	33,9	81,3	47,0

У цілому діяльність Фонду поступово набуває позитивних особливостей, але для зменшення наслідків негативного впливу сучасної фінансової кризи на банківський сектор України необхідно продовжити процес удосконалення системи гарантування вкладів. Окреслимо основні напрями вдосконалення:

- Фонд повинен завчасно розробити програму інформування населення в надзвичайних ситуаціях (наприклад, надавати інформацію стосовно ліквідації певного банку) [8];

- учасниками (тимчасовими учасниками) Фонду мають бути не тільки банки, а й усі фінансові установи, що залучають депозитні вклади (наприклад, кредитні спілки). Ощадбанк також має стати учасником Фонду [9];

- виплати гарантованих сум із Фонду необхідно починати з моменту, коли банк, порушуючи умови договору, певний час затримує виплату коштів вкладнику (в окремих випадках – із моменту запровадження тимчасової адміністрації);

- система страхування депозитів має організовуватися на основі поєднання організаційної та фінансової співучасті як недержавних, так і державних структур [2];

- упровадити диференційовану суму відшкодування вкладів залежно від рівня процентної ставки, за якою було залучено певний депозит;

- упровадити нову систему виплат у режимі реального часу із застосуванням інструментів Національної системи масових електронних платежів;

- розширити електронний документообіг для учасників (тимчасових учасників) Фонду, ліквідаторів банків та банків-агентів;

– упровадити диференційований регулярний збір залежно від значення інтегрального показника фінансової стійкості банку;

– згідно з принципами, розробленими Міжнародною асоціацією страхування депозитів спільно з Банком міжнародних розрахунків (Bank of International Settlements, BIS), необхідно поширити страховий захист на вклади фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності та юридичних осіб, які належать до підприємств малого бізнесу [10].

Реалізація цих заходів підвищить довіру вкладників до банківської системи, що, у свою чергу, підвищить стабільність фінансового сектору України.

Список літератури/References:

1. Бобиль В. Удосконалення системи гарантування вкладів в умовах сучасної фінансової кризи / В. Бобиль // Вісник НБУ. – 2012. – № 7. – С. 24-29.
Bobyl, V. (2012), “An improvement of the system of guaranteeing of holdings is in the conditions of modern financial crisis”, *Visnyk NBU*, no.7, pp. 24-29.
2. Мазур Т. Діяльність фонду гарантування банківських вкладів: зарубіжний досвід і пропозиції для України / Т. Мазур // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 2. – С. 95-98.
Mazur, T. (2007), “Activity of fund of guaranteeing of the bank holdings: foreign experience and suggestions is for Ukraine”, *Pidpryemnyctvo, gospodarstvo i pravo*, no. 2, pp. 95-98.
3. Щодо схем гарантування депозитів: Директива 94/19/ЄС.
In relation to the charts of guaranteeing of deposits: Directive of 94/19/ES.
4. Аржевітін С. Чому і як слід реформувати систему гарантування вкладів / С. Аржевітін // Вісник НБУ. – 2010. – № 10. – С. 3-7.
Arzhevitin, S. (2010), “Why and properly to reform the system of guaranteeing of holdings”, *Visnyk NBU*, no. 10, pp. 3-7.
5. Комісарчик О. Уроки кризи 2008-2009 років у сфері гарантування банківських вкладів у шляхи вдосконалення у післякризовий період / О. Комісарчик // Банківська справа. – 2012. – № 4. – С. 76-86.
Komisarchik, O. (2010), “Lessons of crisis 2008-2009 years in the field of guaranteeing of bank contributions to the ways of perfection in after crisis period”, *Bankivska sprava*, no. 4, pp. 76-86.
6. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23 лют. 2012 р. № 4452-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 22.
A law of Ukraine is from 23 febr. in 2012 № 4452-VI (2012), About the system of guaranteeing of holdings of physical persons, *Oficiinyi visnyk Ukrainy*, no. 22.
7. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <[http:// www.fg.or.ua](http://www.fg.or.ua)>.
Official site of Fund of guaranteeing of holdings of physical persons, available at: www.fg.or.ua.
8. Галапуп Н. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб: особливості функціонування та шляхи вдосконалення / Н. Галапуп, А. Бобанич // Світ фінансів. – 2011. – № 3. – С. 58-68.

Galapup, N. and Bobanych, A. (2011), "Fund of guaranteeing of holdings of physical persons: features of functioning and ways of perfection", *Svit finansiv*, no. 3, pp. 58-68.

9. Тігіпко С. Система гарантування вкладів в Україні: сучасний стан і перспективні напрями розвитку / С. Тігіпко // Вісник Національного банку України. – 2004. – № 8. – С. 4-5.

Tigipko, S. (2004), "The system of guaranteeing of holdings is in Ukraine: modern state and perspective directions of development", *Visnyk NBU*, no. 8, pp. 4-5.

10. International Association of Deposit Insurance 2008/2009 Annual report: charting a course through a global crisis, 2010.

International Association of Deposit Insurance 2008/2009 Annual report: charting a course through a global crisis, 2010.

Цель. Цель статьи состоит в развитии концептуальных основ системы гарантирования вкладов в Украине в современных условиях путем усовершенствования, сравнивая зарубежный опыт и систему гарантирования банковских вкладов в Украине в рамках действующего законодательства.

Методика. В процессе исследования использованы: методы теоретического обобщения и сравнения, нормативный, анализа и синтеза.

Результаты. На основании проведенного исследования предложен научно-методический подход, который позволяет усовершенствовать систему гарантирования вкладов путем внедрения дифференцированного регулярного сбора в зависимости от значения интегрального показателя финансовой стойкости банка и новой системы выплат в режиме реального времени с применением инструментов Национальной системы массовых электронных платежей, введения обязательных выплат гарантированных сумм из Фонда гарантирования вкладов физических лиц, начиная с момента, когда банк, нарушая условия договора, определенное время задерживает выплату средств вкладчику (в отдельных случаях – с момента внедрения временной администрации).

Научная новизна. Несмотря на определенные успехи действующей системы гарантирования вкладов в Украине, не произошло существенного укрепления доверия населения к банковским учреждениям из-за недостатков, связанных с недостаточным финансированием Фонда и нерациональным использованием уже аккумулированных средств.

Практическая значимость. Полученные результаты направлены на определение и исправление существующих недостатков системы гарантирования вкладов: страховую защиту вкладов только физических лиц, довести до распространения на вклады физических лиц – субъектов предпринимательской деятельности и юридических лиц, которые относятся к предприятиям малого бизнеса; предотвратить несвоевременную подачу информации относительно ликвидации определенного банка, разработав программу своевременного информирования населения в чрезвычайных ситуациях.

Ключевые слова: гарантирование вкладов (депозитов), система гарантирования вкладов, Фонд гарантирования вкладов физических лиц, капитализация, ресурсы, средства, банковская система.

Object. The object of the article is to develop the conceptual framework of the deposit guarantee system in Ukraine in the modern context by means of improvement comparing the international practices and bank guarantee system in Ukraine under the legislation in force.

Methods. In the course of study there have been used: the method of theoretical general conclusion and comparison, standard one, the one of analysis and synthesis.

Results. On the grounds of this study there has been proposed a scientific and methodical approach, which allows improving the deposit guarantee system by introducing differentiated regu-

lar collection depending on the value of the integral indicator of the financial stability of the bank and a new system of payments in real-time mode using instruments of the National System of Mass Electronic Payments, introducing mandatory payment of the guaranteed amounts from the Individual Deposit Guarantee Fund since the time when the bank delays payment of funds to a depositor during a certain period of time violating the stipulations of a treaty (in some cases – since the time of introduction of temporary administration).

Academic novelty. In spite of some progress existing deposit guarantee system in Ukraine, there has not been significant strengthening public confidence in the banking institutions due to shortcomings related to the Fund underfunding and misallocation of the funds having been accumulated.

Practical importance. The results are intended to identify and correct the existing defects of the deposit guarantee system: deposit insurance protection of natural persons only, bring to a spread on individual deposits – the commercial entities or legal entities that belong to small enterprise; to prevent late delivery of information regarding the liquidation of a certain bank having developed a program of timely informing of the public in emergencies.

Key words. Deposit Guarantee, Deposit Guarantee System, Individual Deposit Guarantee Fund, Capitalization, Resources, Funds, Banking System.

Рекомендовано до публікації д-ром екон. наук,
проф. Папаікою О.О. Дата надходження рукопису 27.11.2012 р.

УДК 336.71

Косова Т.Д.¹, д-р екон. наук, проф.,

Поздняков Є.М.²

1 – Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Донецьк, Україна, e-mail: mentor_ua@mail.ru
2 – Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Донецьк, Україна, e-mail: pozdnyakov.em@gmail.com

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ РИЗИКАМИ БАНКУ

Kosova T.D.¹, Doc. Sci. (Ekon.), Prof.,

Pozdnyakov E.M.²

1 – Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhayilo Tugan-Baranovsky, Donetsk, Ukraine, e-mail: mentor_ua@mail.ru
2 – Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhayilo Tugan-Baranovsky, Donetsk, Ukraine, e-mail: pozdnyakov.em@gmail.com

THE SYSTEM OF THE MANAGEMENT OF THE CREDIT RISKS OF BANKS

Мета. Формалізація системи управління кредитними ризиками банку й удосконалення методичного підходу до її організації.

Методика. У процесі дослідження використано такі методи: теоретичне узагальнення та порівняння, аналіз і синтез, систематизація, графічна візуалізація.